

SODAS AŽUPĒS

MUZIEJINĒS KALVOS, ANYKŠČIUOSE, INFRASTRUKTŪROS
ATNAUJINIMO IR KOMPLEKSINĒS PLĒTROS ATVIRO
PROJEKTO KONKURSAS

Aiškinamasis raštas

TRUMPAS APRAŠYMAS

Anykščiai daugelio sąmonėje neatsiejami nuo Anykščių Šilelio – 1859 m. mažutėje klėtelėje ant Ažupiečių kalvos parašytos poemos, vienintelio tokio epo Lietuvos gamtai. Anykščių šlaitus nužvelgianti A. Baranausko ir A. Žukausko-Vienuolio sodyba svarbi ne tik kaip muziejus ir lietuvių literatūros židinys, bet ir kaip dviejų gamtą mylinčių istorinių asmenybių namai. Jei Baranauskas į žodžius sudėjo visą Aukštaitijos gamtos grožį, tai skaitant artimųjų atsiminimus apie Vienuolį, akivaizdu, kad šis tą grožį bandė sugerti ilgais pasivaikščiojimais gamtoje ar savo sodą puoselėjant. Nors jų gyvenimus skyrė pusė amžiaus, bet abu tokią meilę išsiugdė būtent Anykščiuose, ant Šventosios šlaitų. Todėl ir muziejus čia – ne tik pastatai, bet atviras žydintis sodas, ramybės oazė, ugdanti vieną svarbiausių vertybių – pažinti, puoselėti ir mylėti mus supančią gamtą.

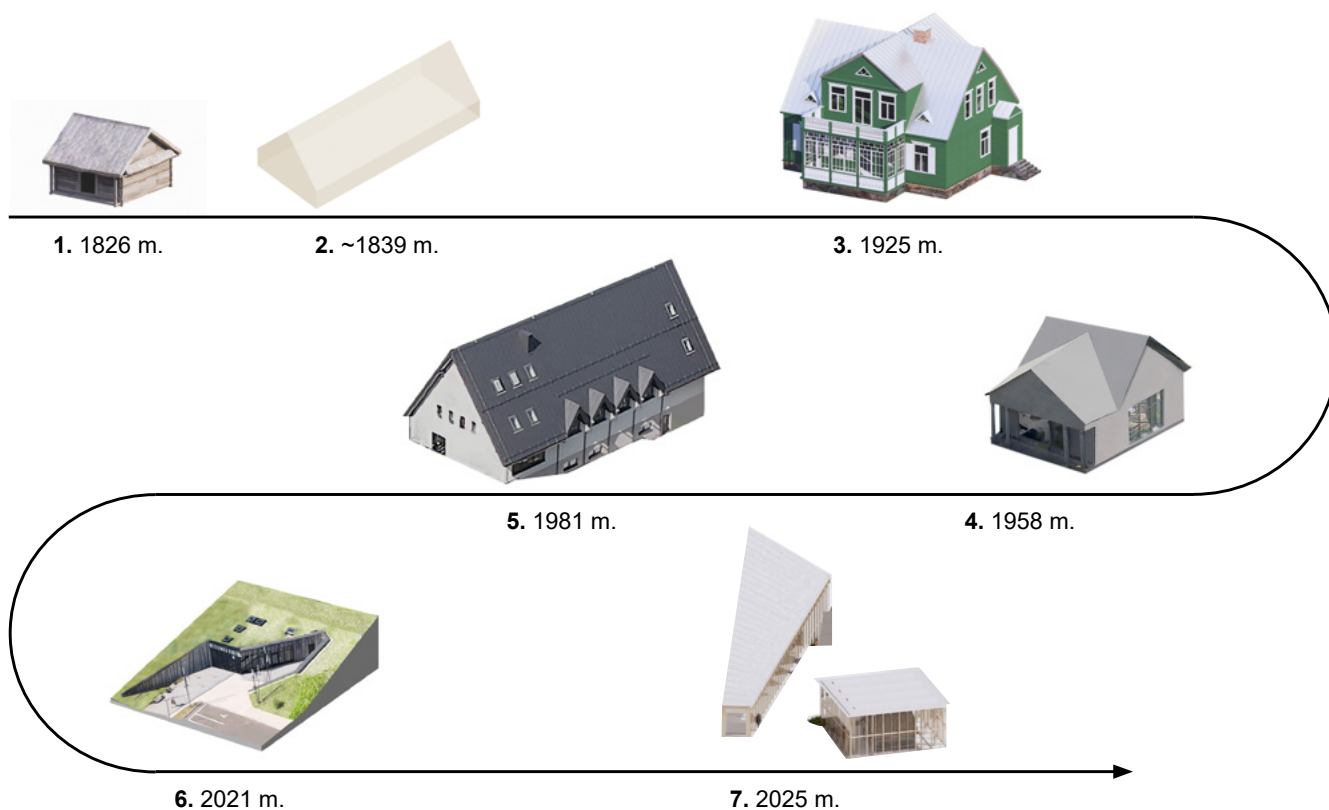
Muziejaus teritoriją, sudaro du sklypai abipus Muziejaus gatvės. Iš vienos pusės nusileidžianti į Šventosios upės slėnį, kitoje – atsiverianti į natūralų, nesukultūrintą kvarco tvenkinio gamtos masyvą, teritorija tampa svarbia jungtimi tarp jų, organiškai praplečiančia Anykščių gamtinį karkasą. Muziejaus kalvą sudarantys pastatai – lyg miniatiūrinis visos Anykščių architektūros evoliucijos atspindys: nuo seniausios mažutės klėtelės, puošnios tarpukario vilos, iki sovietmečiu statytų klėtelės gaubto ir muziejaus fondų saugyklos, ir šių dienų info centro inkliuzo sodybos šlaite. Pati sodyba išsidėsčiusi išraiškingame reljefe, be joje esančių vertingų statinių, per šimtmečius susiformavo į brandžiais medžiais apaugusį sodą. Įterpiant naują konkurso programą, jos „paslėpimas“ po žeme, iš pirmo žvilgsnio, atrodo pagrįstas, tačiau tokia intervencija neišvengiamai žaloja vertingą gamtinę sodybos aplinką.

Suvokdami konteksto trapumą, siūlome atsigręžti į pamatinius tradicinės sodybos principus – komplekso, susidedančio iš skirtingas funkcijas atliekančių, atskirai stovinčių pastatų, jungiamų nemažiau svarbaus bendro kiemo. Vietoje kompleksiško požeminių sprendimų, siūlome sąmoningą, jautrią aplinkai medinę architektūrą, kurios išliekamoji vertė, kaip ir seniausių sodybos pastatų, slypi puoselėjamoje medinės struktūros meistrystėje, žmogiškame mastelyje ir detalume.

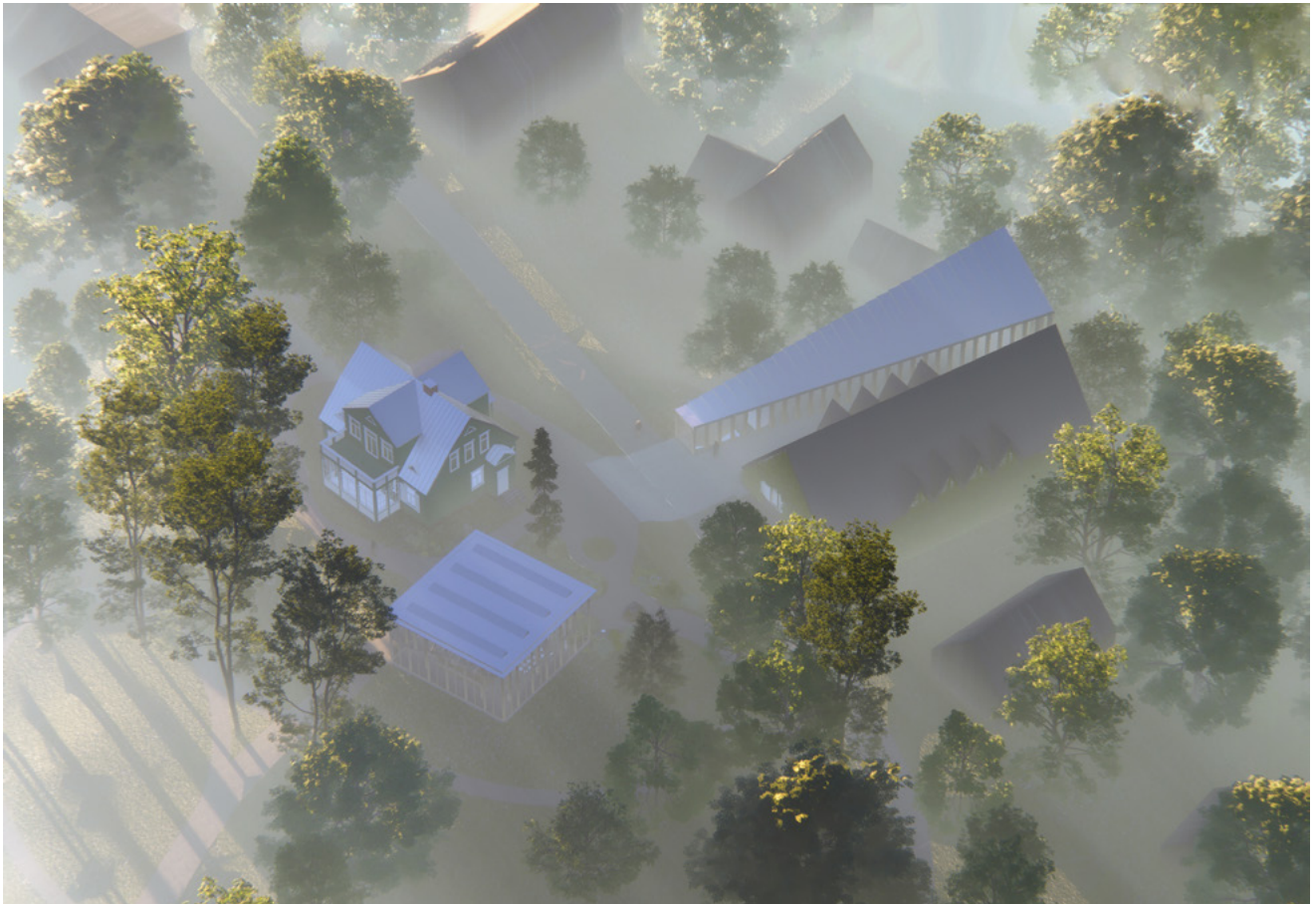
Istorinėje sodyboje tik pakeičiant klėtelės gaubtą, naujasis muziejaus turis įterpiamas šalia saugyklos pastato, kaip gatvinės struktūros tąsa – minimaliu fasadu papildantis gatvės išklotinę, tuo tarpu plačiai atsiveriantis į gamtinę teritoriją šiaurės vakaruose. Kavinės ir edukacinių erdvių pritraukimas prie dabar mažai gyvybingo muziejaus fondų pastato suteikia jam naujos energijos, tuo pačiu natūraliai įveiklina visus teritorijos pastatus, tarp jų susidarantį kiemą ir kompleksą supantį sodą.

Dabartinis klėtelės gaubtas keičiamas atviru, lengvu medinių konstrukcijų statiniu – sodo paviljonu, suteikiančiu reikiamą apsaugą architektūriniam paminklui, tačiau grąžinančiu klėtelę į natūralų ir betarpišką santykį su sodyba. Gaubtas nelyg laikinas objektas siekia ištrinti iki tol buvusią aiškią ribą tarp lauko ir vidaus erdvių, išlaisvinti klėtelę iš jai svetimos aplinkos ir maksimaliai sumažinti architektūrinę intervenciją istoriniame kontekste.

Teritoriją užbaigia skirtingas patirtis ir pasakojimą kuriantis takas, sujungiantis abu sklypus su juose esančiais pastatais, vertingais objektais bei gamtiniais elementais į vieną bendrą Ažupės Sodo muziejų.

1 - Klėtelė - vienintelis išlikęs buv. sodybos pastatas, atspindi kuklią to meto kaimo žmonių buitį, maži pastatai iš natūralių vietinių medžiagų. **2** - Senoji dvigalė Baranauskų troba, neišlikusi. **3** - Lietuvos klestėjimo laikotarpis atspindi ir architektūroje: senus trobesius keičia puošnios, erdvios vilos. **4-5** Sovietinės okupacijos metais kaimo aplinkoje atsiranda masteliu ir medžiagiškumu iškrentantys iš konteksto pastatai, naudojamos modernios, tačiau žemos kokybės medžiagos. **6** - Info centras - nematomas nuo istorinės muziejaus kalvos, tačiau ryškus pleištas gamtinėje jos papėdėje

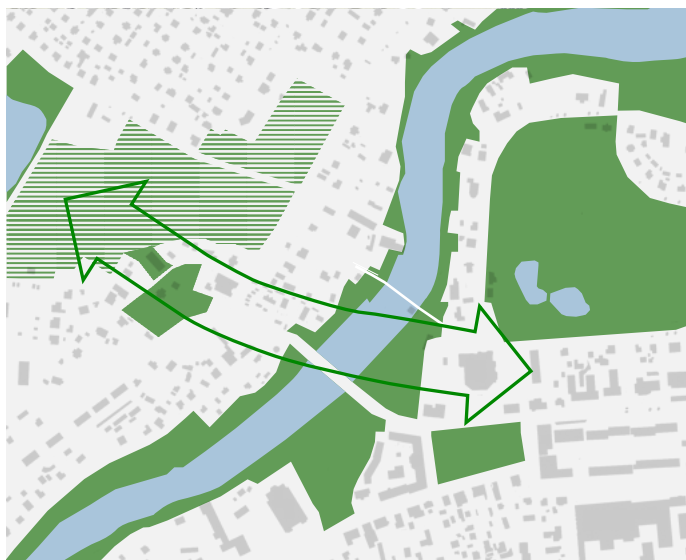

7 - Naujieji muziejaus pastatai papildo ir užbaigia memorialinę sodybą į aplinką įsiliejančiais mediniais tūriais. Paveldiniame sklype paliekant tik klėtelę atveriantį naująjį gaubtą, šiuolaikinės funkcijos atitraukiamos į gretimą sklypą, pratęsiant gatvinio kaimo tradiciją, kuomet sodybų pastatai būdavo išsidėstę abejose gatvės pusėse. Tai leidžia ne tik išsaugoti gamtines teritorijos vertybes, įveikinti visus ansamblio pastatus, bet ir išlaikyti autentišką istorinės sodybos charakterį. Siūlomų statinių architektūra ne konkuruoja, bet atliepia vertingąsias gretimųjų savybes bei darniai papildo kompleksą.

Sklypo planas

1 Klėtelė ir jos gaubtas	9 Rožynas aplink namą	17 Istoriniai laiptai
2 A. Žukausko-Vienušio namas	10 Vaistažolių pieva	18 Plenerų pieva
3 Naujasis muziejaus pastatas	11 Lauko renginių amfiteatras	19 Gėlynas už namo
4 Muziejaus fondų pastatas	12 Scena	20 A. Vienušio-Žukausko kapas
5 Muziejaus terasa	13 Piknikų pieva	21 Beržų pieva
6 Šulinys	14 Vaismedžių sodas	22 Archyvo kiemas
7 A. Baranausko biustas	15 Žydinčių krūmų darželis	23 Perspektyvinis gamtos takas
8 Klėtelės gėlynai	16 Rašytojų šlaitas	

Urbanistinis kontekstas

Muziejaus teritoriją, sudaro du sklypai abipus Muziejaus gatvės. Iš vienos pusės nusileidžianti į Šventosios upės slėnį, kitoje – atsiverianti į natūralų, nesukultūrintą kvarco tvenkinio gamtos parką, teritorija potencialiai tampa tampa ryšiu tarp jų ir organiškai praplečia Anykščių gamtinį karkasą.

Užstatymo zona

Vertingosios sklypo savybės: be saugomų pastatų sklype suaugę brandūs medžiai bei ryškus kalvos reljefas. Norint išsaugoti visus medžius, nepažeidžiant jų šaknų, užstatymo zonoje pastatas po žeme sunkiai telpa, o už jo ribų, reljefas ima leistis, todėl neišvengiamai pažeistume gamtinę sodybos struktūrą.

Sodybos kompleksas

Suvokiant konteksto trapumą, siūloma atsigręžti į pamatinius tradicinės sodybos principus - vietoje kompleksinių požeminių sprendimų, kurti keturių pastatų ansamblį, išsidėsčiusį aplink bendrą kiemą. Judant tarp pastatų nuolat kertama sodo erdvė natūraliai tampa aktyviu, lygiaverčiu funkcinio muziejaus elementu.

Sodas

Pagrindinė muziejaus erdvė - žydintis visą kompleksą supantis sodas. Jo ašis - esamos jungties su Anykščių centru sustiprinimas pratęsiant iki dar neįsisavintos natūralios gamtinės teritorijos šiaurinėje pusėje. Aplink ašį vingiuoja skirtingas patirtis ir sodo erdves formuojantis takas, pritaikytas visiems muziejaus lankytojams.

A. Žukauskas-Vienuoelis su Marijampolės Pedagoginės mokyklos moksleiviais prie A. Baranausko klėtelės, 1952 m.

A. Žukauskas-Vienuolio namo PV fasadas su sodu, ~1956 m.

A. Žukauskas-Vienuolio namo PV fasadas su gėlynu, ~1962 m.

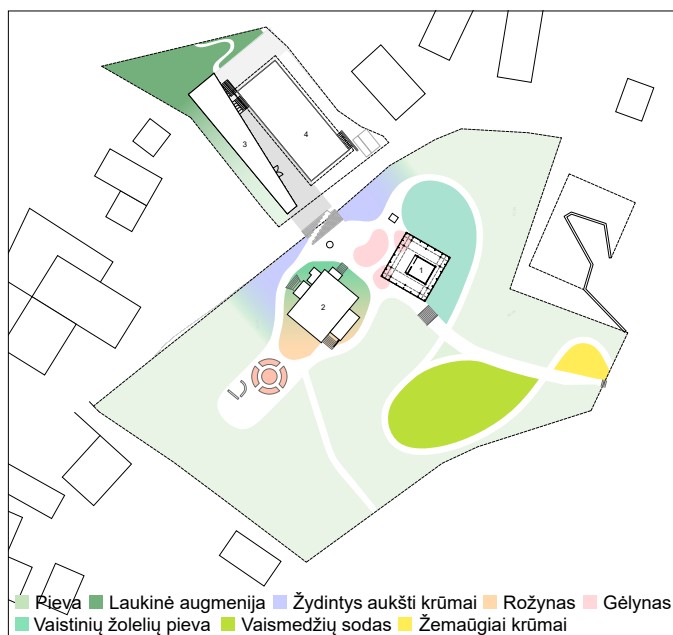

A. Žukauskas-Vienuolio namo ŠR fasado fragmentas, ~1950 m.
Iš VŽM archyvo

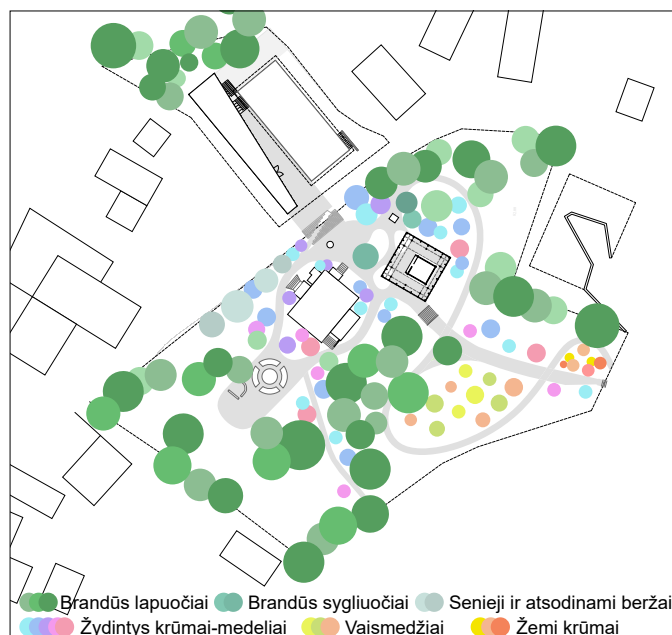
Lietuvoje jau nuo seno sodybos buvo gausiai želdinamos, jose mėgta sodinti medžius (dažniausiai lapuočius), vaismedžius, krūmus ir gėlynus. Ne išimtis ir A. Žukausko-Vienuolio sodyba. Skaitant įvairius atsiminimus, dažnai aptinkamos užuominos apie čia buvusį, paties A. Vienuolio išpuoselėtą sodą, pilną žydinčių gėlynų: *“Atsimenu pas mus už namo žydėdavo tulpės.*

<...> Tame gėlyne, kuris buvo prie klėtelės, vasarą labai gražiai žydėdavo karkliukai, levažandžiai ir razetos. <...> baltos rožytės prie verandos.” (Iš knygos “Atsiminimai apie Antaną Žukauską-Vienuolį”, A. Baranausko ir A. Vienuolio-Žukausko memorialinis muziejus, 2002).

Sodo augmenija

Sodo zonavimas

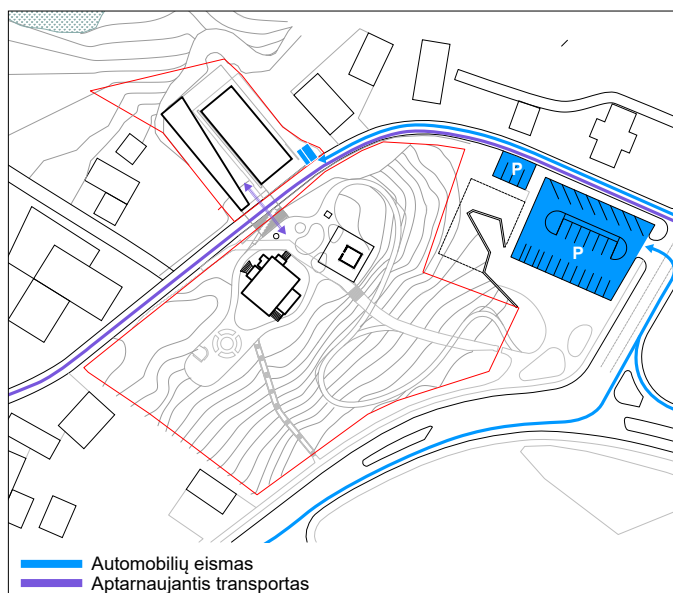

Bioįvairovė

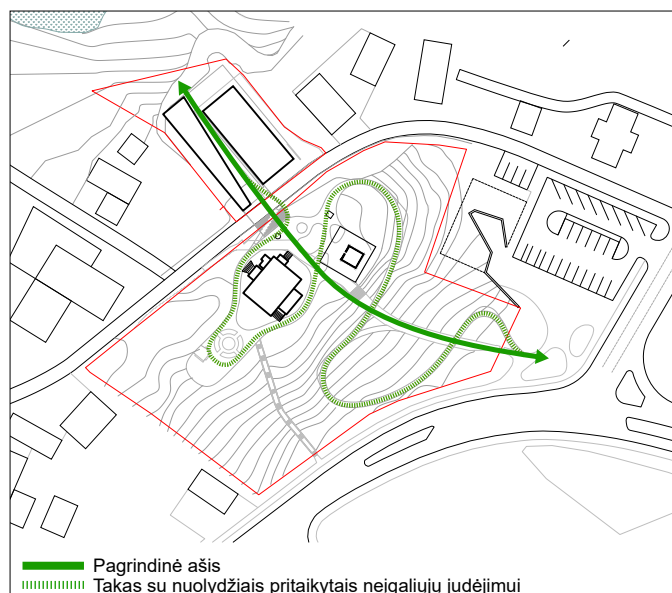
Dabartinė sodybos augmenija daug pragmatiškesnė, išlikę brandūs medžiai, tačiau gėlynai ženkliai mažesni. Norint sukurti autentišką sodybos patirtį, kaip svarbią bendro muziejaus pasakojimo dalį, siūlome atkurti buvusį sodą, formuojant žydinčius gėlynus aplink pagrindinį namą bei priešais klėtelę. Muziejaus gatvės įėjimą pabrėžti žydinčiais krūmais - alyvom, jaspinais. Abipus pagrindinio tako

augmenija išskiriamos kitos funkcinės zonos - kvepianti vaistažolių pieva, vaismedžių sodas bei mažaūgių krūmų darželis. Likusioje erdvėje paliekama lanksti pieva, skirtingoms veikloms teritorijoje vykdyti. Augalai parenkami pagal skirtingą žydėjimo, žaliavimo laiką, taip sukuriant įvairią ir metų laikais kintančią sodo aplinką.

Susisiekimas

Automobilių infrastruktūra ir aptarnavimas

Pasiekiamumas pėsčiomis

Teritorijos gretimybėse yra įrengta erdvi parkavimo aikštelė, kurioje telpa tiek info centro, tiek memorialinio muziejaus lankytojų automobiliai. Viena neįgalųjų vieta numatoma prie muziejaus fondų pastato. Muziejaus aptarnaujančio transporto judėjimas numatomas viena kryptimi Muziejaus g., iš kurios lengvai pasiekiami visų pastatų pa-

grindiniai įėjimai. Svarbus uždavinys buvo pritaikyti ryškų sodo reljefo perkirtimą neįgalųjų ar tėvelių su vežimėliais judėjimui. Vingiuojantis takas apeina visas laiptų kliūtis, sukuria reikiamą nuolydį, papildo sodo patirtį skirtingomis erdvėmis ir leidžia laisvai juo naudotis visiems muziejaus lankytojams.

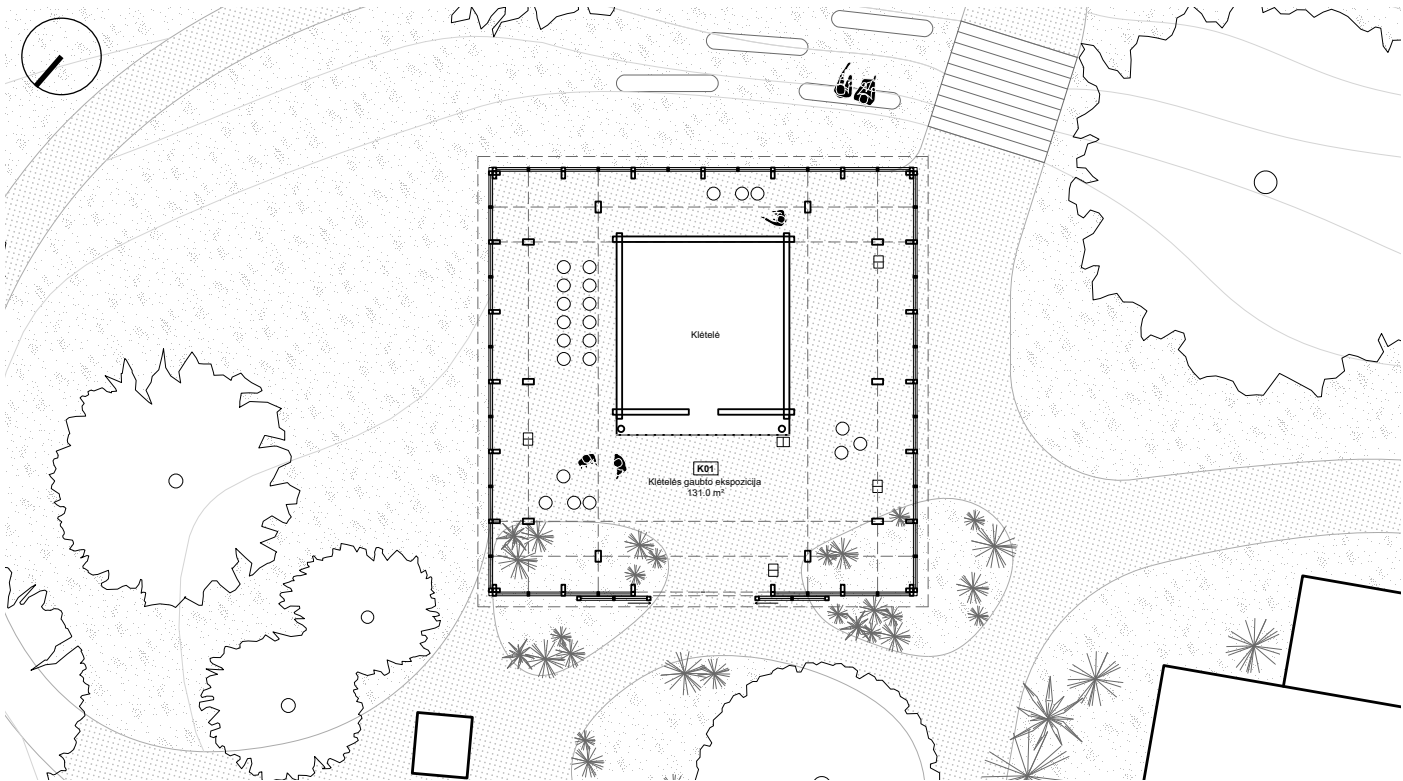

Klėtelė tarp žiedų

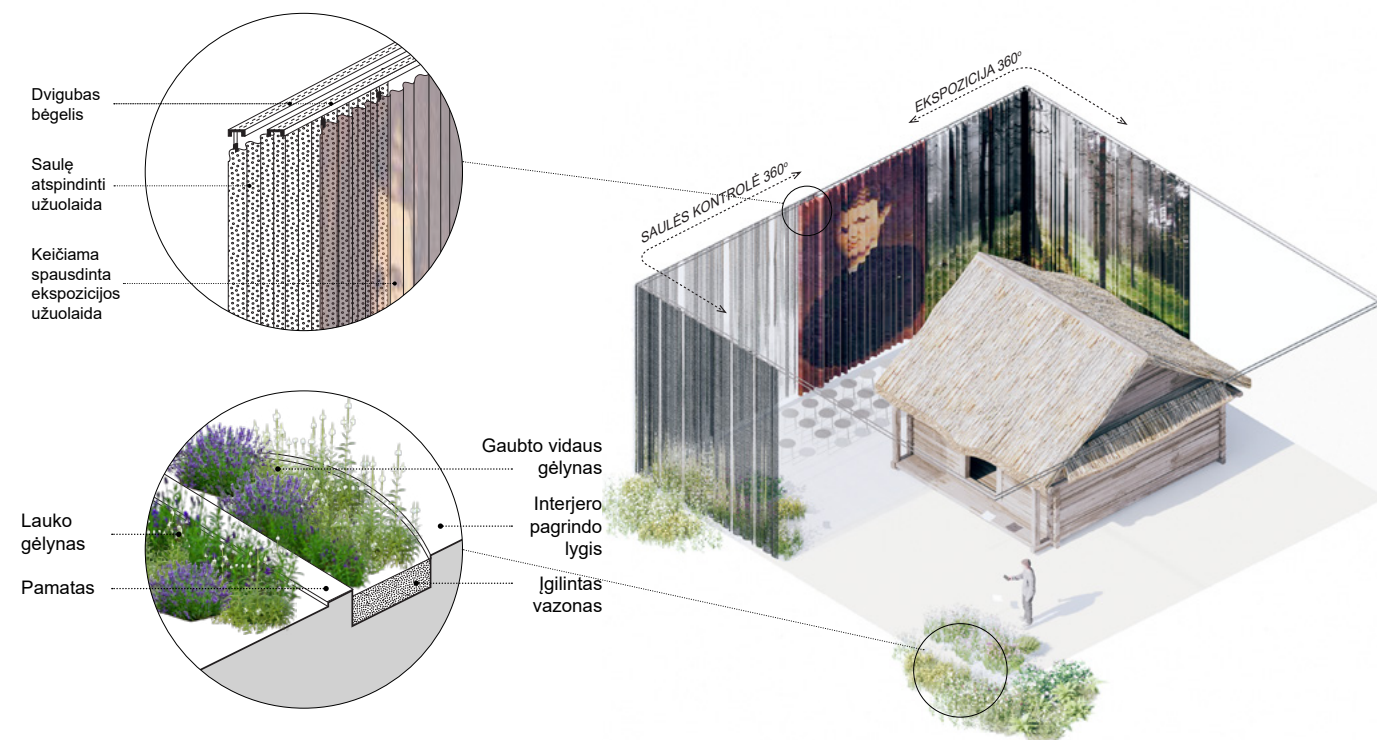
A. Žukauskas-Vienuoelis Baranausko klėtelę įprasmino kaip pirmąjį memorialinį muziejų Lietuvoje. Nuo to laiko ji nuolat traukė lankytojus - ką byloja ir šimtai archyvinų nuotraukų priešais klėtelę. Vienintelis skirtumas - klėtelė jose paskendus tarp žiedų. 1958 m. šiam paminklui išsaugoti pastatytas gaubtas, būtinas konservuojant nykstantį paveldą, tačiau staiga uždaręs klėtelę į betoninį, uždarą tūrį, sunaikinant bet kokią santykį su sodyba, o kartu ir su Anykščių panorama.

Siūlomas naujasis gaubtas - lengvų medinių konstrukcijų sodo paviljonas, siekiantis maksimaliai atverti klėtelę betarpiškam ryšiui su aplinka. Žydintys gėlynai persilieja iš lauko į vidų, taip ištrinant ribą ir dar labiau sustiprinant vientiso sodo įspūdį.

Pats pastatas - tai verčiau infrastruktūra, sukurianti geriausias sąlygas klėtelės eksponavimui, susmulkin-tomis medinėmis konstrukcijomis siekia kurti darnų ryšį su istoriniais teritorijos pastatais.

Klētēles gaubto planas

Saulės kontrolė ir ekspozicija

Klėtelės gaubtas - maksimaliai klėtelę atveriantis visomis kryptimis. Vis dėlto, siekiant suteikti reikiamą jos apsaugą ir užtikrinti tinkamą erdvės funkcionalumą, gaubto perimetru siūlome į saulės šviesą atspindinčią pusiau praregimą užuolaidą. Ji galėtų būti užtraukiama rankiniu būdu arba kontroliuojama automatiškai.

Siekiant išvengti uždarytų pastato fasadų, siūlome ekspozicijai taip pat naudoti bėgelių mechanizmą su keičiama specialaus spaudinimo užuolaida. Tai leistų lanksčiai iliustruoti ekspozicijos pasakojimą, neįvedant stacionarių, gaubto praregimumą blokuojančių elementų.

Bendrai ekspozicijos scenarijui siūlome ją organizuoti ne tik pastatuose, bet įtraukiant ir visą teritoriją. Sode, kieme, pastatuose prie svarbių objektų išdėliojus atsikartojančio dizaino, skirtingas istorijos detales pasakojančius žymeklius, galima sukurti interaktyvų žaidimą teritorijoje surinkti užuominas į bendrą pasakojimą. Taip natūraliai įveiklinami tiek visi pastatai, tiek ir juos supantis sodas.

Klėtelės gaubto fasadas

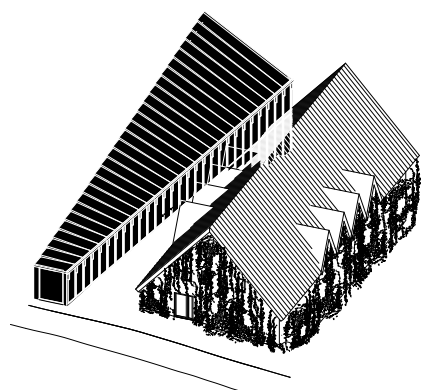

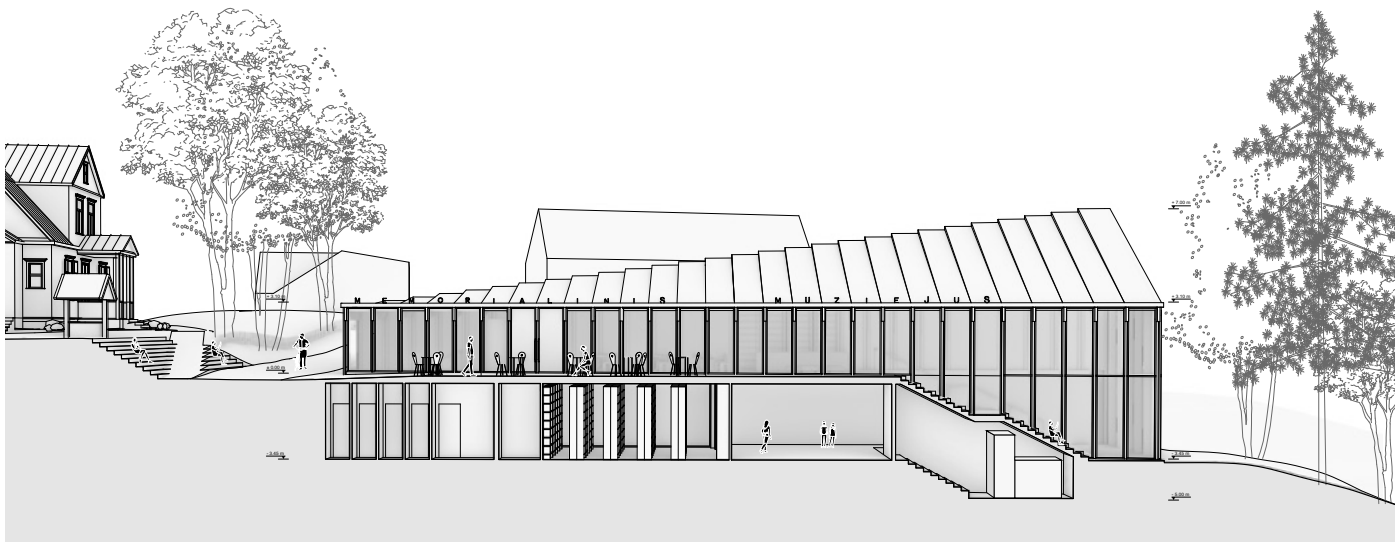

Žiūrintis į gamtą

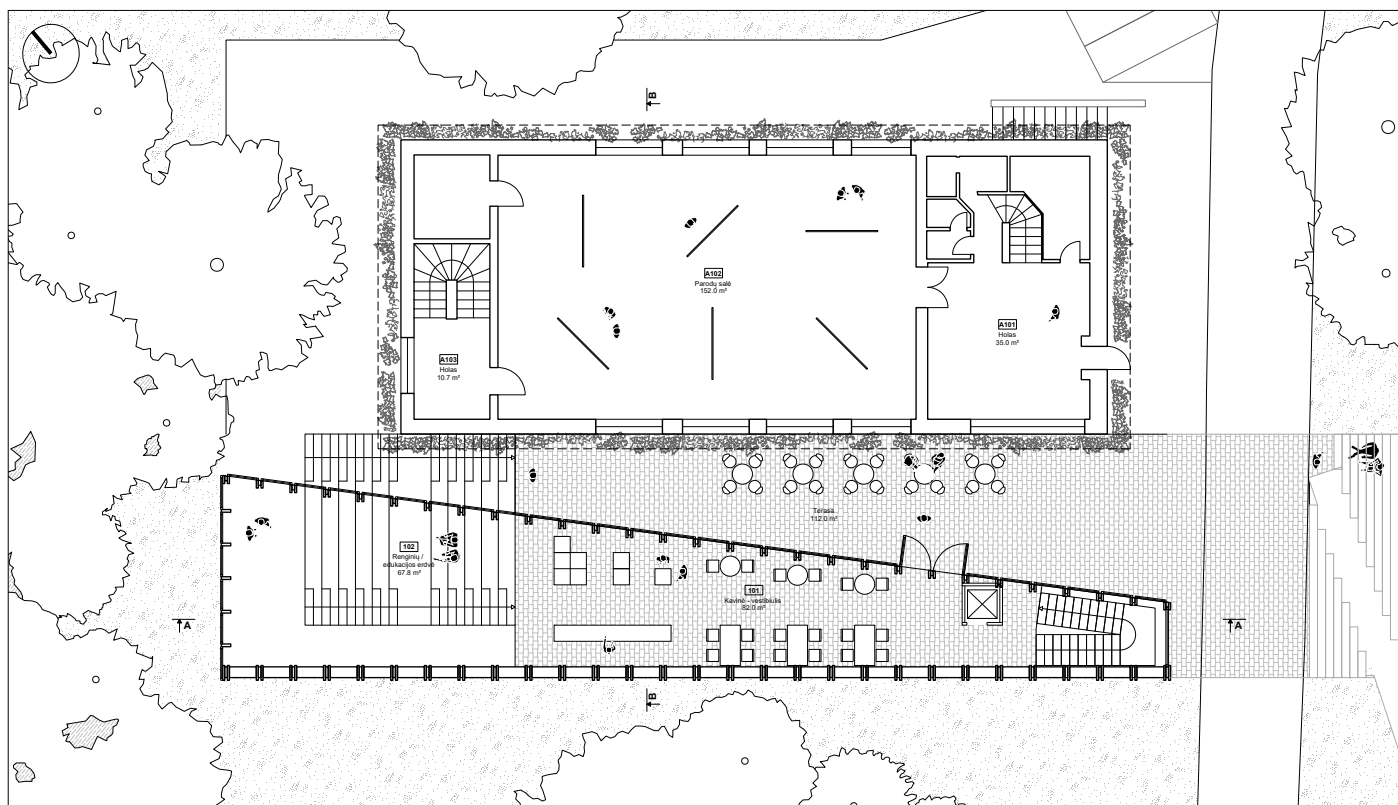
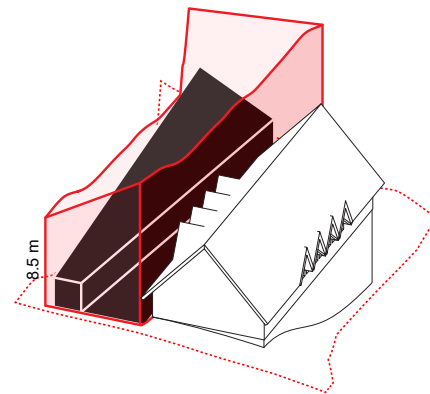
Naujasis muziejaus pastatas projektuojamas šalia muziejaus saugyklos, cokoliniame aukšte prie jo prisiglausdamas, sudarant galimybę ateityje tarp jų sukurti fizinę jungtį ir taip perpinti abiejų pastatų funkcijas. Tuo tarpu gatvės lygyje, naujojo pastato tūris maksimaliai atsitraukia ir sužemėja, taip minimalizuodamas fasadą Muziejaus gatvės išklotinėje. Šiuo atsitraukimu suformuojama jauki, į pietus bei istorinės sodybos vaizdą orientuota kavinės terasa. Pastato stogui palaipsniui kylant, tūris išsiplečia ir didžiausia fasado plokštuma atsiveria į nepaliestą gamtinę teritoriją šiaurinėje teritorijos dalyje.

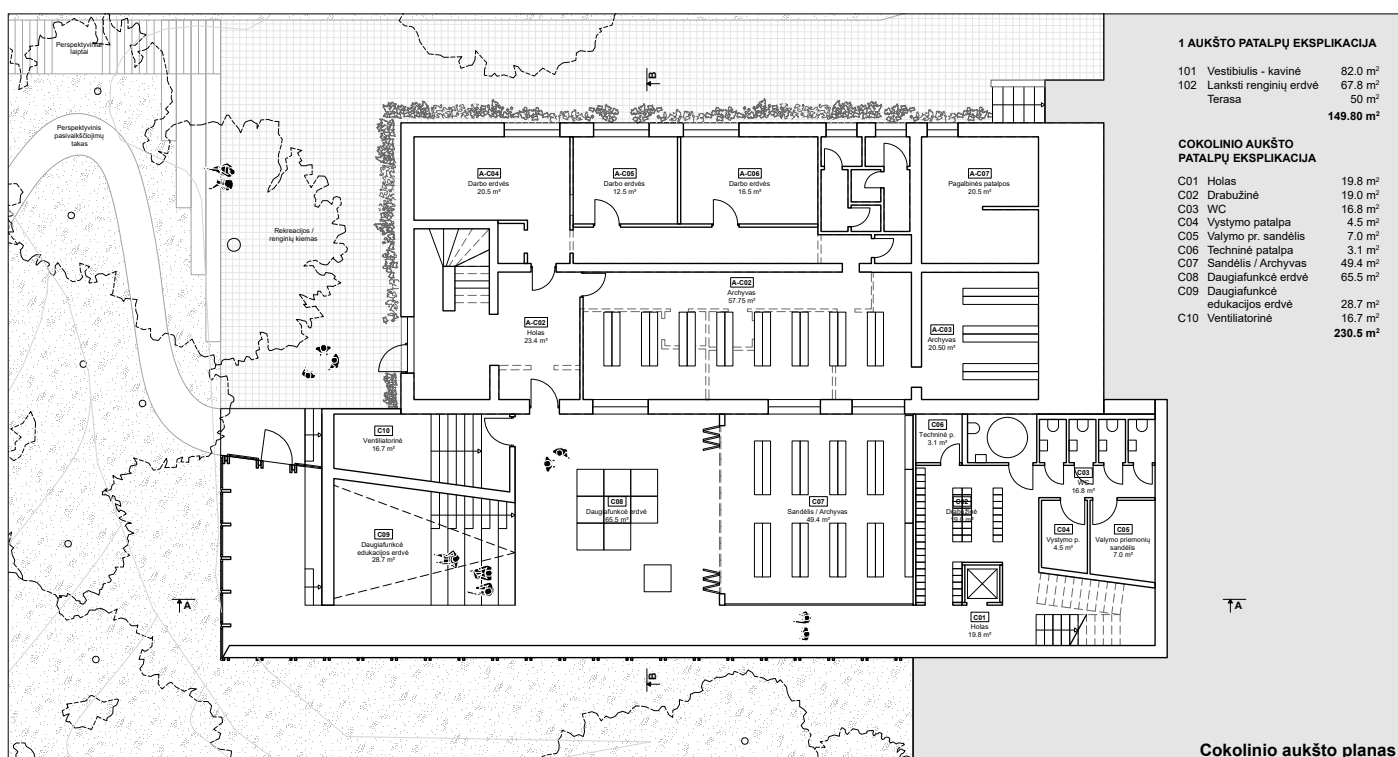

Pastato programa išdėstoma per du aukštus, kuriuos jungia erdvūs amfiteatriniai laiptai - vieta įvairiems renginiams ar poilsiui po ekskursijos su gamtos peizažu fone. Kavinė projektuojama gatvės lygyje, tuo tarpu lankščios daugiafunkcės erdvės kartu su pagalbinėmis patalpomis bei archyvu - cokoliniame aukšte. Archyvo/sandėlio patalpa siūloma su transformuojama pertvara, leidžiančia, esant poreikiui, dar papildomai išplėsti lankytojų erdves.

Pastato tūris formuojamas remiantis minimaliais atsitraukimo ir aukščio reikalavimais nuo kaimyninio sklypo. Siekiama sukurti žemo tūrio įspūdį nuo Muziejaus g., kuris nekonkuruotų su aplinkiniais istoriniais pastatais, bet kurtų jaukią žmogaus mastelio erdvę.

1 aukšto planas

Cokolinio aukšto planas

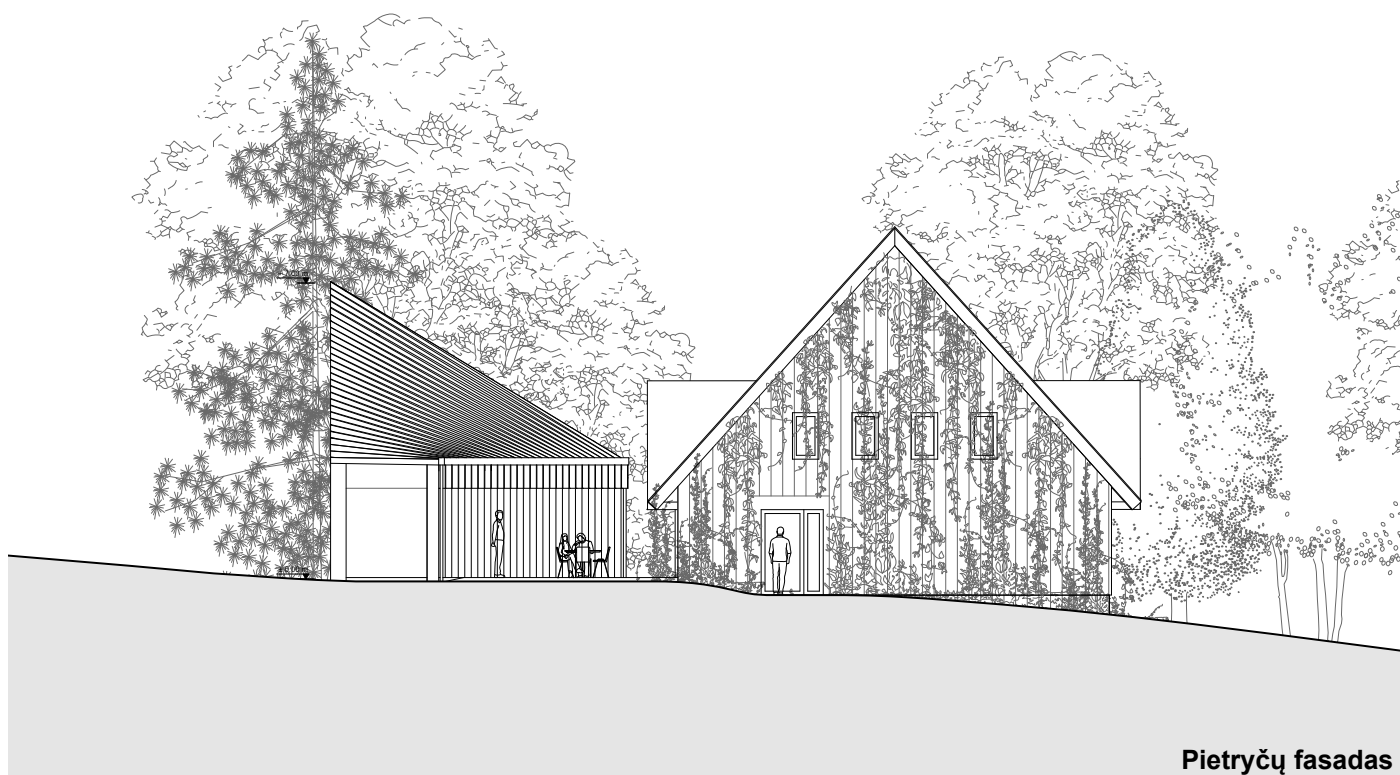

Komplekso pastatų medžiagiškumas ir tvarumas

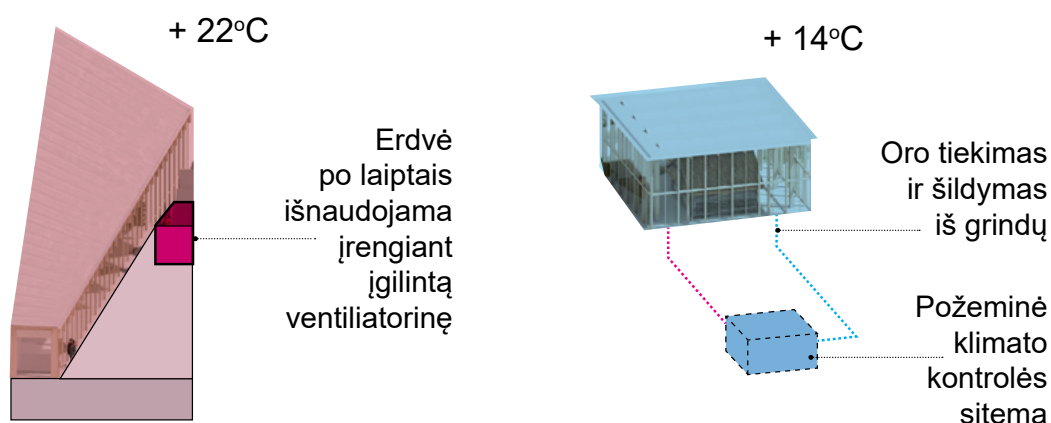
Naujieji sodybos pastatai įterpiami naudojant tradicines tvarias medžiagas, pabrėžiant medinių konstrukcijų tectoniką ir detalumą. Nauja architektūra savo išraiška ir masteliu siekia darniai įsiliesti į istorinį kontekstą.

Kadangi muziejaus fondų pastatas yra neseniai rekon-

truotas, didelių intervencijų į jį nesiūlome, tačiau labai svarbu jį įlieti į bendrą kompleksą. Pastato perimetru pasodinus visžalius, vijoklinius augalus ir ištempus trosus iki stogo karnizo, jis organiškai atkartotų „žaliosios“ vilos spalvą ir taip miniamliomis priemonėmis taptų lygiaverte sodybos dalimi.

Pietryčių fasadas

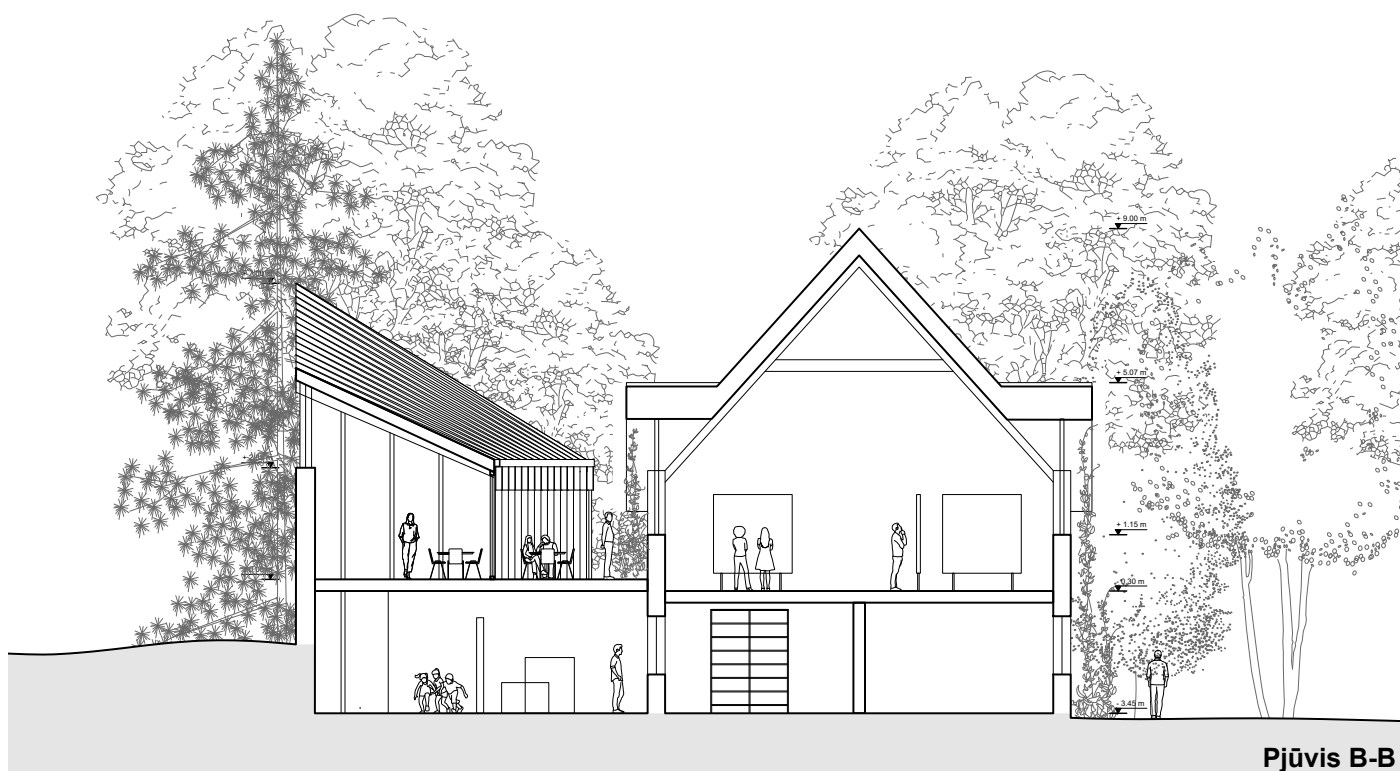

Klimato kontrolė

Nauji sodybos pastatai atlieka skirtingas funkcijas, todėl jiems taikomi skirtingi klimato kontrolės kriterijai. Klėtelės gaubto pagrindinė paskirtis - konservacinė. Šio pastato erdvei siūlome taikyti žemesnės temperatūros pusiau kondicionuojamą klimatą, kuris palaikytų reikiamą temperatūrą bei drėgmę būtiną pagrindinio eksponato ilgaamžiškumui, tačiau veikty labiau kaip lauko paviljonas. Tai leistų naudoti skaidresnius, praregimus stiklus ir racionalizuotų eksplo-

atavimo kaštus. Jautriame istoriniame kontekste siūlome klimatą palaikančius įrenginius talpinti po žeme įrengiant techninę patalpą. Oro tiekimas ir ištraukimas projektuojamas per grindis.

Muziejaus kavinės pastatui palaikomas komfortabilus klimato režimas. Techninės patalpos talpinamos cokoliniame aukšte, išnaudojant erdvę po laiptais.

Pjūvis B-B

PROJEKTUOJAMŲ MUZIEJAUS PASTATŲ BENDRIEJI RODIKLIAI:

Muziejaus fondų sklypo plotas	1 286 m ²
Užstatymo intensyvumas	0,72
Užstatymo tankis	0,28
Bendrasis muziejaus pastato plotas	380.3 m ²
Bendrasis muziejaus fondų pastato plotas	~545.0 m ²
Pastato aukštų skaičius	1+cokolinis aukštas
Bendrasis klėtelės gaubto plotas	131 m ²
Klėtelės gaubto aukštis	6.5 m

